

SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE UYGULANAN PARA POLİTİKALARI İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Yrd. Doç. Dr. Abdullah Takım*
Yrd. Doç. Dr. Mehmet İslamoğlu**

ÖZ

İktisadi literatürde, para politikasının ekonomik aktiviteyi etkileme gücü konusunda farklı argümanlar ortaya atılmıştır. Bu çalışmada 1983-1989 döneminde Türkiye’de uygulanan para politikaları incelenmektedir. Çalışmada 1983-1989 dönemini ele alınmasının nedeni, ekonomi politikalarında yapısal kırılmanın neden olduğu politika değişikliğidir. Bu dönemde daha önceki yıllarda, ekonomik büyümeyi hedef alan Kredi Kontrolleri, Faiz Tavanları ve Selektif Krediler gibi doğrudan para politikası araçlarının yerine, ekonomik büyüme ile birlikte para arzını kontrol altına almayı hedef alan Açık Piyasa İşlemleri, Zorunlu Karşılıklar ve Reeskont gibi dolaylı para politikası araçlarının uygulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Serbest Piyasa Ekonomisi, Para Politikaları, Merkez Bankaları, Devalüasyon.

JEL Kodları: G20, G28

DEBATES OVER MONETARY POLICIES APPLIED IN TURKEY IN THE PERIOD OF TRANSITION TO FREE MARKET ECONOMY

ABSTRACT

In economic literature, different arguments have been put forward regarding the power of monetary policy to influence economic activities. In this study, monetary policies applied in Turkey between the years 1983-1989 are analysed. The reason behind our examining the period of 1983-1989 in the study is the policy change caused by structural breaks in economic policies. In this period, indirect monetary policy tools such as Open Market Operations, Reserve Requirements and Rediscounting aiming at bringing under control money supply together with economic growth were applied instead of direct monetary policy tools like Credit Controls, Interest Ceilings and Selective Credits aiming at economic growth.

Keywords: Free Market Economy, Monetary Policies, Central Banks, Devaluation.

JEL Classification: G20, G28

* Bartın Üniversitesi, İ.İ.B.F. , İktisat Bölümü

** Bartın Üniversitesi, İ.İ.B.F. , İktisat Bölümü

1.GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından birisi ekonomik kalkınmadır. Bu tür ülkeler demokratik bir düzen içerisinde kalkınmak istediklerinde ekonomik ve sosyal alanlarda devlet müdahalesini kabul etmeleri gerekir. Bu müdahale para ve maliye politikaları yoluyla kendini gösterir (Türk, 2005: 16).

Maliye politikaları hükümet; para politikaları da Merkez Bankası tarafından yürütülse de para politikalarının, ekonomik büyüme ve istihdam gibi temel ekonomi politikaları ile çelişmemesi ve bu amaçlara hizmet etmesi beklenir. Ancak Merkez Bankasının yasal ve idari yapısı, bağımsız bir politika belirlemesi yönünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Genel olarak hükümetler, maliye politikalarının yürütücüsü olsa da 1980’li yıllarda hükümetlerin, kamuyu finanse eden bir kurum olarak bağımsız olmayan bir Merkez Bankası üzerindeki etkileri yoluyla dolaylı bir biçimde para politikalarını da etkilediği göz ardı edilemez.

Merkez bankaları, para politikası hedeflerine ulaşabilmek amacıyla farklı araçlar kullanmakta, bu araçların etkinliği ise ülkeden ülkeye, ekonomilerin gelişmişlik düzeylerine ve yapısal özelliklerine bağlı olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Ancak özellikle son yıllarda finansal piyasalara doğrudan müdahale eden para politikası araçlarının yerine, dolaylı olarak müdahaleye izin veren araçların kullanıldığı gözlenmektedir (Akçay, 1997: 3). Örneğin, Türkiye’de 1980 öncesi dönemde genel olarak dolaysız para politikası araçlarını kullanan Merkez Bankası, 1980-1988 döneminde dolaylı para politikası araçlarını kullanmaya başlamıştır. Merkez Bankası,1989 sonrasında piyasa bazlı araçları ağırlıklı olarak kullanmaya başlamış, orta ve uzun vadeli reeskont uygulamasına son verilmiştir (Akçay, 1997: 102).

2. PARA POLİTİKALARI İLE İLGİLİ TEORİK TARTIŞMALAR

Kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilmesinin enflasyona neden olacağı düşüncesi iktisadi literatürün fikir birliği sağladığı konulardandır. Buna rağmen iktisadi düşünce tarzıyla çok tutarlı gibi görünmese de kamunun yüksek oranda borçlu olduğu ekonomilerde daraltıcı para politikası, genişletici para politikasına göre daha enflasyonisttir. Bu tespit para politikasının tek başına enflasyonu önleyemeyeceği; para ve maliye politikalarının birbirleri ile uyumlu olmaları halinde enflasyonun önlenebileceği anlamına gelir (Baydur ve Süslü, 2003: 67).

Klasik teorinin temeli olan Miktar Teorisine göre para yansızdır. Nominal değişkenler reel değişkenleri etkilemediğinden, Merkez Bankasının genişletici para politikası uygulaması halinde istihdam ve üretim seviyesi değişmez (Klasik Dikotomi), fiyatlar genel seviyesini yükselterek enflasyona neden olur. Dolayısıyla klasik teoride para politikaları etkin değildir (Bocutoğlu, 2011: 45).

Para politikasının etkinliği konusunda ilk Keynesyenler ile çağdaş Keynesyenlerin görüşleri farklıdır. İlk Keynesyenlere göre para politikası ekonomik aktivite üzerinde etkin değildir. Bu düşünceye göre yatırımların faiz esnekliği düşük olup, yatırımlar faiz haddinin değil, beklentilerin bir fonksiyonudur. Para arzını artırmak suretiyle faiz oranlarının da düşebileceği minimum bir sınır vardır (Likidite Tuzağı). Böyle bir durumda ekonomik aktiviteyi yönlendirici tek bir politika aracı vardır ve o da maliye politikasıdır. Çağdaş Keynesyenlere göre

ekonomik aktivitede para politikası da etkindir. Ancak maliye politikalarının hasıla üzerindeki etkisi daha belirgin olduğundan maliye politikaları daha etkindir (Bilgili, 2011: 132). Böylece Keynesyen politikalar çerçevesinde maliye politikasını destekleyecek şekilde yürütülen bir para politikası ile dışlama etkisi ortadan kaldırılabilmektedir. Zira dışlama etkisine neden olan faiz artışının genişletici para politikası ile ortadan kaldırılması, likidite tuzağı hariç tüm durumlarda mümkün olmaktadır (Erkam, 2010: 10).

Paranın dolaşım hızının öngörülebilir olduğunu savunan ve temelde klasik teorinin temel argümanlarına karşı çıkmayan monetaristler, para arzındaki değişimleri modelin merkezine koymaktadırlar. Para arzında meydana gelen artışın kısa dönemde milli geliri, uzun dönemde fiyatlar genel seviyesini yükselttiğini, buradan hareketle para politikaları kısa dönemde geçici bir etki ortaya çıkarmakta, uzun dönemde ise etkisiz olduğunu, bu yüzden devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu savunmaktadırlar (Bocutoğlu, 2011: 191).

Yeni Klasiklere göre Merkez Bankası tarafından önceden ilan edilmiş para politikaları üretim ve istihdam gibi reel değişkenler üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Bu yüzden 'en iyi politika politikasızlıktır'(Lucas'ın Politika Etkinsizliği Teoremi). Dolayısıyla Yeni Klasikler tarafından para politikasının uygulanmaması önerilmektedir (Bocutoğlu, 2011: 226).

Para politikalarının etkinliği ile ilgili yukarıda açıklanan makro iktisadi düşüncelerle ilgili teorik tartışmalarda bir fikir birliğinin oluşmadığı görülmektedir. Böyle olmasına rağmen para politikalarının nispi önemi ile ilgili tam rekabeti, uzun dönemi ve minimum kamu müdahalesini esas alan klasik geleneğe bağlı düşünceler para politikalarının etkin olduğunu savunurken; kısa dönemi, eksik istihdamı ve kamu müdahalesini savunan Keynesyen geleneğe bağlı akımlar, maliye politikalarının etkin olduğunu savunmaktadırlar.

Sargent ve Wallace (1981), para ve maliye politikaları arasındaki ilişkinin fiyat istikrarını sağlamadaki önemine vurgu yaptıkları çalışmalarında, hükümetlerin kısa vadede borçlanarak bütçe açıklarını finanse edebilmeleri mümkün olsa da, orta ve uzun vadede bunun kaçınılmaz olarak enflasyona neden olacağını savunmaktadırlar. Çünkü borçlanma devam ettikçe reel faiz oranları yükselecek ve belirli bir süre sonra faizleri ödemek amacıyla da yeni borçlanmalar yapılacaktır. Nihayetinde borç anapara ve faiz ödemeleri için para basmak (Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik) zorunda kalınacak ve enflasyon yükselecektir (Kesbiç, Baldemir ve Bakımlı, 2005: 83).

3. TÜRKİYE'DE UYGULANAN PARA POLİTİKALARI

Türkiye'de uygulanan para politikaları, ekonominin dışa kapalı olduğu 1980 öncesi ve dışa açıldığı 1980 sonrası dönem olmak üzere temelde iki kategoride incelenmektedir. 24 Ocak 1980 tarihine kadar geçen birinci dönem ise kendi içerisinde planlı devletçilik dönemi, savaş ve savaş sonrası dönem, enflasyonun hızlandığı dönem, ithal ikameci politikaların uygulandığı planlı dönem, uluslararası ve yurtiçi krizlerin yaşandığı dönem ve Merkez Bankası Kanununun değiştirildiği 1970 yılı sonrası dönem olarak incelenebilir (Önder, 2005: 94). Bu çalışmada Türkiye'de uygulanan para politikaları, 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

3.1. 1980 Öncesi Uygulanan Para Politikaları

Devlet öncülüğünde planlı kalkınma politikalarının uygulandığı 1960-1980 döneminde uygulanan ithal ikameci kalkınma modeli serbest piyasa koşullarından uzak, rekabetçi olmayan bir piyasa yapısını beraberinde getiriyordu. Söz konusu dönemde dışa kapalı bir ekonomi olmanın yarattığı en büyük sorun, yerli üreticilerin düşük kredi faiz oranları ile desteklenmesi ve bu durumun kaynakların verimli kullanılmasını engellemesi idi. 1980 öncesi dönemde faiz hadleri, günümüzde olduğu gibi finansal piyasaların kendi dinamikleri içerisinde fon arz ve talebine göre oluşan bir yapıda değildi. Özellikle Merkez Bankası, kalkınma odaklı ekonomi politikasını desteklemek adına, faiz oranlarının yükselişini önlemek için faiz tavanı uygulamasına gitmiştir. Hükümetlerin, kalkınma odaklı ekonomi politikası, Merkez Bankasının da bu dönemde kalkınma hedefini ana hedef olarak belirlemesine, fiyat istikrarını ihmal etmesine sebep olmuştur. Bu dönemde, Merkez Bankasının uyguladığı para politikaları daha çok para arzının kontrolsüz bir şekilde genişlemesine sebep olmuştur.

Türkiye’de, istikrarlı ve hızlı büyümenin hedeflendiği 1960 sonrası dönemde yerli üretimi yabancı malların rekabetinden korumak amacıyla vergi iadesi ve düşük faizli kredilerle büyük ölçüde KİT’ler kanalıyla sanayinin desteklenmesi amaçlanmıştır. 1960-1970 yılları arasında bu politikalar büyük ölçüde başarılı olmuştur. 1972 yılında Nihat Erim hükümetinin TL’yi revalüe etme kararı, TL’nin yabancı paralar karşısında aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Burada asıl amaçlanan, ülke içerisinde üretilemeyen sanayi girdilerinin yurtdışından temin edebilmesine olanak sağlamaktır. Bu da beraberinde hiç istenmeyen bir sonuç olan dış ticaret açığının büyümesine neden olmuş, (Akat, 1995: 1) artan cari işlemler açığı nedeniyle döviz darboğazı yaşanmıştır. Petrol şokunun ortaya çıkardığı ödemeler bilançosu açıkları rezerv hareketleri ve dış borçlarla finanse edilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak 1974 yılında kontrollü olarak bankalara döviz pozisyonu tutma, döviz kredisi verme ve döviz mevduat hesabı açma yetkisi verilmiştir. 1976 yılında işçi dövizlerinden faydalanmak amacıyla Dresdner Bank aracılığı ile döviz tevdiat uygulaması başlatılmıştır. Ancak bu dönemde petrol fiyatlarındaki artışın cari açıkları ve kamu açıklarını artırması enflasyonist baskıların artmasına neden olmuştur. 1978 istikrar önlemleri ile faiz oranları artırılmış, MB kredileri azaltılmış, TL devalüe edilmiştir. Devalüasyon, ihracatı artırmış, ara ve yatırım mallarının ithalatını azaltarak sanayi üretiminin düşmesine ve işsizliğin yükselmesine neden olmuştur (Akçay, 1997: 96).

1960-1980 döneminde para, faiz ve döviz kuru politikaları, iç talep artışına dayalı kalkınma stratejisinin araçları olarak kullanılmışlardır. Faiz ve döviz kurları sabit tutularak, kaynaklar selektif kredi politikaları çerçevesinde Yıllık Programlarda belirtilen öncelikli yatırımların finansmanında kullanılmış, para politikaları genel olarak reeskont politikaları ve zorunlu karşılıklar enstrümanı ile uygulanmıştır (Akçay, 1997: 97).

1980 yılından önce, mevduat ve kredi faiz oranları kamunun denetiminde olup, bir taraftan yatırımları teşvik etmek, diğer yandan kamunun borçlanma maliyetini azaltmak amacıyla nominal faiz oranları düşük düzeyde tutulmuş (Kesriyeli, 1997: 4), enflasyonun yükselmesi ile birlikte reel faiz oranları genel olarak negatif düzeyde seyretmiştir. Bu nedenle mevduat faizleri her zaman enflasyonun altında kalıyordu. Bu dönemin en belirgin özelliği, Merkez Bankasının genel ekonomik politika çerçevesinde faiz oranlarına müdahaleci bir şekilde sınırlama getirmesi idi. Böyle bir durumda faiz oranları kaynak maliyetini ucuz tutarken, kaynak veya mevduat toplama sıkıntısını da beraberinde getiriyordu. Dolayısıyla bankaların fonksiyonu sadece para saklama, havale işlemleri, çek senet tahsilatı ile sınırlı kalmıştır. Bu durum, bankaları çok şubeli geniş bir tabana yayılma stratejisine itmiş, bankalar şube ağlarını mümkün

olduğu kadar genişletme yarışı içerisine girmiş ve kaynak sağlamak amacıyla çeşitli dikkat çekici yöntemler uygulamışlardır (Lotaryalar, promosyon malzemeleri vs). Ancak 1980 yılına yaklaşıldığında yaşanan ekonomik ve politik olaylara ek olarak enflasyondaki ani artışın sonucunda sektörde ciddi bir şekilde kaynak sıkıntısı baş göstermiş, para ve sermaye bankacılık sisteminin dışındaki başka araçlara yönelmiştir (Altın, gayrimenkul mal gibi). Bu durum fon akımına aracılık etmek suretiyle ekonomik kalkınmaya ivme kazandırmakla görevli olan finansal sektörün, bu asli fonksiyonunu icra edememesine sebep olmuştur. Sonuç olarak Merkez Bankasının, ekonomik kalkınmayı özendirmek adına düşük faiz politikası çerçevesinde, faiz oranlarını baskı altında tutması ve aynı zamanda para arzını ekonomik büyümeden bağımsız bir şekilde, aşırı olarak artırması, yüksek enflasyonu kaçınılmaz hale getirmiş, bu durum kaynakların büyük ölçüde yastık altına gitmesine sebep olmuştur. Böylece Merkez Bankası, uyguladığı para politikaları ile ödünç verilebilir fonların büyük bir kısmını bankacılık sisteminin dışına itmek suretiyle, ekonomik kalkınma hedefi ile çelişen bir netice ile karşı karşıya kalmıştır.

1980 öncesi dönemde kambiyo kısıtlamalarıyla, bankaların ve mevduat sahiplerinin döviz işlemlerine ciddi ölçüde kısıtlamalar getirilmişti. Kurumsallaşmış bir mali sistemin olmadığı bu dönemde, kişiler ve firmalar portföylerinde döviz bulundurma imkânlarına sahip olmayıp, ekonominin kredi ihtiyacını karşılamak üzere selektif krediler yoluyla birçok sektör sübvansede edilmiştir. Şirket ve banka sahipliği aynı elde toplandığı bu dönemde, yerli ve yabancı bankaların mali sisteme katılmasına kısıtlamalar getirilmiş, bu dönemde kamu sektörü büyük ölçüde monetizasyon yoluyla finanse edilmiştir (Binay ve Kunter, 1998: 2).

Bu dönemde uygulanan genişletici para politikalarının sonucu olarak 1978 ve 1979 yılları arasında Merkez Bankasının açtığı krediler % 102 oranında artarak 189 milyar liradan 383 milyar liraya; hazineye açılan avanslar % 113 artış göstererek 45 milyar liradan 96 milyar liraya yükselmiştir. Hazine kefaletini haiz bonolar karşılığında çeşitli kamu kuruluşlarına ve KİT'lere açılan krediler de bu dönemde % 112 artışla 81 milyar liradan 172 milyar liraya yükselmiştir. Bu yıllarda Merkez Bankası geleneksel fonksiyonlarını yerine getirmemiş, kamu kesimini finanse eden bir kurum haline gelmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1980: 6).

Cumhuriyetin ilanından, 1978 yılı başına kadar geçen 55 yıllık sürede 41 hükümet döneminde tedavüle çıkarılan toplam para miktarı 77 milyar lira iken, 1978 yılında 113 milyara; 1979 yılında ise, 184 milyar liraya yükselmiştir (TBMM Dergisi, 1980: 602).

3.2. 1983-1989 Döneminde Uygulanan Para Politikaları

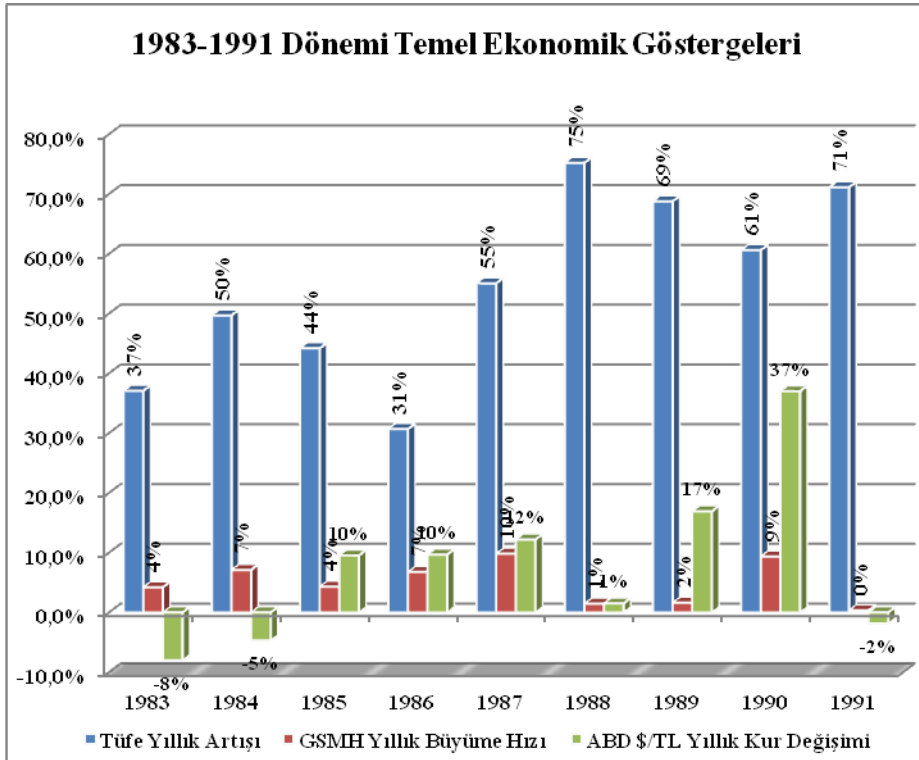
1980 programının teorik temeli, Klasik İktisat öğretisinin türevi niteliğinde olan Neo-liberal ya da Yeni Muhafazakar ekonomik yaklaşımlara dayanmaktadır.

Bu yaklaşımlardan en çok bilinen ikisi; M. Friedman ve F. Von Hayek'in temsil ettikleri "Parasalcı Yaklaşım" ile Arthur Laffer'in temsil ettiği "Arz Yönlü" iktisat yaklaşımıdır (Akbulut, 2010: 981). Bu yaklaşımların her ikisinin savunduğu ortak görüş, devletin ekonominin işleyişine aşırı müdahil olmasının ve para arzını kontrolsüz bir şekilde artırmasının enflasyonu kaçınılmaz kıldığıdır.

1980 sonrasında çoğu ülke, para politikası araçları açısından 1980 öncesi döneme göre köklü değişiklik içine girmişlerdir. 1980 öncesinde kredi kontrolleri, faiz tavanları ve selektif krediler gibi doğrudan para piyasası araçları kullanılırken, 1980'lerin başından itibaren, doğrudan para piyasası araçlarının uygulanması giderek azalmıştır. 1980 sonrasında açık piyasa

işlemleri ve zorunlu karşılıklar gibi dolaylı para piyasası araçları önce gelişmiş ülkelerde, daha sonra da gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle bu dönemde menkul kıymet ikincil piyasalarının gelişimini ve güçlenmesini sağlamak için, merkez bankalarının, APİ ihaleleri ile menkul kıymet satışına başladıkları görülmektedir. Böylece para politikası araçlarının uygulanmasına esneklik kazandırılarak, etkinliği artırılmıştır (Önder, 2005: 78).

Bu dönemde Türkiye’de, piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması amacıyla fiyat kontrolleri kaldırılmış, esnek kur rejimine geçiş ve finansal sistemin liberalleştirilmesi; tasarruf eğiliminin artırılması amacıyla eksi reel faiz politikasından vazgeçilerek mevduat ve kredi faizleri serbest bırakılmıştır.

Kaynak: TÜİK, DPT

1980 yılı istikrar programının önemli bir unsuru olan para politikası 1981 yılında program hedefleri doğrultusunda uygulanmış, para politikasının esas unsuru toplam talebi kontrol altına alarak enflasyonu düşürmek olmuştur. Talepteki düşüşün ardından daha 1980 yılında fiyat artışları yavaşlatılmıştır. Uygulanan sıkı para politikası ve tasarrufları teşvik edici faiz politikası nedeniyle, tasarruflar banka sisteminde aktarılmış, 1980 yılında 313 milyar lira olan banka mevduatı 1981 yılında 490 milyara yükselmiştir.

Uygulanan sıkı para politikasına rağmen, 1982 yılında %28’e düşen enflasyonun 1984’de %50’lere yükselmesi ilave önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. 1984-1985 yılları arasında, kısa vadeli faizlerin enflasyon üzerindeki etkisi düşünülerek üç aylık mevduat faizinin

getirisi, diğer vadelerin üzerinde tutulmuştur. 1983 yılında tasarruf mevduatları içindeki payı % 9.2 olan üç aylık mevduatın payı 1984 yılında % 88'e çıkmış, 1985 yılında ise % 49.5'e düşmüş ve daha sonraki yıllar bu oran etrafında seyretmiştir (Binay ve Kunter, 1998: 4).

1985 yılı bütçe görüşmelerinde enflasyonla mücadelede denk bir bütçe uygulaması maliye politikalarının temel amacı olarak görülmüş, bir yandan kamu gelirlerini artırmak, diğer yandan kamu harcamalarında azami tasarrufa riayet edileceği amaçlanmış; iktisadi faaliyetlerin aksamadan sürdürülmesine yardımcı olacak bir para politikasının izlenmesi gerektiği savunulmuştur. Mali kesimin hukuki yapısını oluşturmak amacıyla bankalarla ilgili düzenlemeler yapılmış, bu amaçla hazırlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu, 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. 1986 yılında ise tasarrufları artıracak, ekonomik büyümeyi teşvik edecek, enflasyonu düşürecek bir para ve kredi politikası benimsenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1986: 419).

Türkiye'de, bu dönemde uygulanan sıkı para politikası muhalefetin eleştirilerine neden olmuş, muhalefete göre sıkı para politikasının bir aracı olarak düşünülen ve enflasyonu düşürmeyi amaçlayan yüksek faiz uygulamasının yanlışlığı, daha başlangıçta kendini göstermiştir. Denetimsiz ve geliş güzel uygulanan yüksek faiz politikalarının sonucu olarak bu dönemde banker faciası yaşanmış, çoğu alt ve orta geliri olan halk kesimleri, tefeci zihniyetin elinde mağdur olmuştur. Yüksek faiz politikası, bankerlerin ardından, bankaları iflasın eşiğine getirmiş, cumhuriyet tarihinde ilk kez ard arda beş banka iflas ederek bu bankaların borçları, devlet bankaları tarafından üstlenilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1986: 194). Yine muhalefete göre enflasyonla mücadele, ağırlıklı olarak parasal tedbirlere yer verilmesi ve talebi kısarak enflasyonu önleme çabaları, kısa vadeli bir yöntem olup uzun vadede bu yöntem, enflasyonla mücadele başarısız olmaktadır. Talebi azaltıcı politikalar uzun yıllar sürdürüldüğünde, yatırımları, üretimi ve istihdamı azaltmaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 1985: 92).

1986 yılında izlenen para ve kredi politikaları, önceki yıllarda olduğu gibi, kaynakların rasyonel kullanımı yolu ile ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olmuştur. İzlenen para ve kredi politikaları ile genişleyen iktisadi faaliyetlerin ve üretimin aksatılmaması temel amaç sayılmıştır. 1986 yılında ana sektörlerde yaşanan yüksek büyüme hızı, kaçınılmaz olarak ekonomideki para talebini yükseltmiş, parasal büyüme bir önceki yıla göre daha artmıştır. Toplam mevduatla birlikte gerek dar anlamda para arzını temsil eden M1, gerekse geniş anlamda para arzını temsil eden M2, 1985 yılına göre yükselmiştir. 1986 yılında faiz oranları enflasyondaki gelişmelere paralel olarak düşürülmekle birlikte, tasarruflara enflasyonun üzerinde net gelir sağlanmaya çalışılmıştır. Yine 1986 yılında Merkez Bankası öncülüğünde bankalar arası para piyasası kurulmuş, kalkınma ve yatırım bankalarına banka bonusu ve banka garantili bono; mevduat toplayan bankalar dışındaki anonim ortaklıklara da, finansman bonusu ve borç senedi çıkarma imkânı sağlanmıştır. Fonların ekonomiye kazandırılmasıyla sermaye piyasasının etkinliği artmış, kamu ve özel kesim tarafından ihraç olunan menkul değerlerin GSMH içindeki payları düzenli bir gelişme göstermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1988: 169).

Mali kesimde yaşanan değişim süreci, mali derinleşme sürecini de beraberinde getirmiş, 1980 yılında %17.48 olan mali araçların GSMH içindeki payı, 1984-1987 döneminde sırasıyla ve yüzde olmak üzere 25.53, 26.84, 33.23 ve 37.37'ye yükselmiştir. Bankacılık kesimi araçlarının GSMH'ye oranının, 1980 yılındaki %13.26'dan 1984 yılında %21.07'ye yükselmesi mali derinleşmenin göstergesi olarak kabul edilebilir. Bankacılık kesiminin GSMH içindeki payı, döviz tevdiat hesaplarının açılması ve özel finans kurumlarının da etkisiyle, 1986 yılında %27.52'ye ulaşmıştır. Bu artış eğilimi, 1987 yılında da devam etmiş, söz konusu oran %28.91

olarak gerçekleşmiştir. Ancak genelde mali kesimde, özelde bankacılık kesiminde yaşanan bu gelişmeler finansal kesimin asıl işlevi olan reel kesime kaynak aktarma fonksiyonunu yerine getirememiştir (DPT, 1996: 10).

Tablo:1 GSMH'nin Yüzdesi Olarak Finansal Derinleşme Göstergeleri

Değişkenler	1970-1979	1980-1989
M2	21.2	22.0
Döviz Tevdiat Hesapları	0.0	2.9
M2Y	21.2	25.1
İç Borçlanma Senetleri	5.2	7.0
- Kamu	3.9	4.8
-Özel	1.3	2.2
Finansal Varlıklar	26.4	32.1

Kaynak: Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, <http://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23.09.2011),s.74

Ekonomik istikrar açısından önem taşıyan diğer bir nokta da, parasal büyüklüklerdeki gelişmelerdir. Ekonomideki likiditenin, ekonominin ihtiyacı ile orantılı bir şekilde genişlemesi beklenir (TBMM Tutanak Dergisi, 1992: 11). 1987 yılında yaşanan ekonomik büyüme, parasal büyüklükler üzerinde etkili olmuş, önceki yıla oranla emisyon hacmi daha fazla genişlemiştir. Buna karşılık, mevduat artış hızının yavaşlamasıyla banka kredilerindeki artış sınırlı düzeyde kalmıştır. Böyle bir ortamda M1, daha hızlı artarken, M2 düşük oranlı bir artış göstermiştir. 1988 yılında faiz oranları yoluyla, para politikası araçları aktif bir biçimde kullanılmaya devam edilmiş, yılın ikinci yarısında enflasyonist eğilimin görülmesiyle, faiz oranları yeniden düzenlenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1988: 5).

Türkiye’de söz konusu dönemde yaşanan ve Merkez Bankası’nın uyguladığı para politikasının etkinliğini artırıcı gelişmelerden birisi de, 1987 yılında IMKB bünyesinde Tahvil ve Bono Piyasasının kurularak, DİBS alım satım işlemlerinin (Açık Piyasa İşlemleri) yapıldığı organize bir ikincil piyasaya kavuşulmuş olmasıdır. Zira Açık Piyasa İşlemlerinin maksimum etkin kullanımı ve esnekliği için hem etkin bir ödeme sistemine hem de uygun menkul kıymetlerin kullanıldığı aktif, derin ve geniş ikincil piyasaya ihtiyaç vardır (Önder, 2005: 78).

Özal, ekonomik reformların hızla gerçekleştirilebilmesi için kamu finansmanının sağlanmasında bütçe dışı bir araç olan “fon” sistemini uygulamıştır. Fon uygulaması Turgut Özal’ın ekonomik sorunlara pragmatik yaklaşımının bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Ancak bunun yanında, kamu harcamalarının artışını sağlayan bir uygulama olarak da değerlendirilebilir (Karabulut, 2010: 1002).

Özetle Özal döneminde uygulanan para politikaları her ne kadar, finansal liberalizasyon ve ekonomik istikrar ve kalkınma amaçları açısından genel olarak olumlu değerlendirilse de, 1980 sonrası dönemde yeni politika koalisyonu, finansal liberalizasyondan ve yükselen yurtiçi

faiz hadlerinden açıkça faydalanan ve “rantiye” adı verilen finansal çıkar sahiplerini de içermektedir. Bu grupların şansı, hükümetin artan bütçe açıklarını finanse etmek için baskı altında kalması ve yüksek faiz oranlarından devlete borç verme fırsatının doğmasıyla daha da açılmıştır (Karabulut, 2010: 983).

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye’de 1983-1989 yılları arasında para politikası uygulamalarında, dolaysız para politikası araçlarının payının azaltılarak, dolaylı para politikası araçlarına ağırlık verilmesi, bu dönemde para otoritesinin doğrudan müdahaleci yapısının değişmesine neden olmuş ve böylece finansal piyasaların liberalleşmesi bağlamında yeni bir dönem başlamıştır. Yapılan düzenlemelerle, faiz ve döviz fiyatlarının devlet müdahalesi olmaksızın, serbest piyasa kuralları içerisinde dalgalanmaya bırakılması, 1980 öncesi dönemde uygulanan negatif reel faiz uygulaması sonucu finansal sistemin dışına itilen kaynakların, pozitif reel faiz uygulamasının başlaması ile birlikte yeniden finansal sistem içerisine dahil olmasını sağlamıştır. 1980 öncesi uygulanan döviz kuru politikalarının aksine bu dönemde ihracatı özendirme ve ithalatı caydırma adına yüksek kur politikası uygulanmış, böylece dış ticaret dengesi sağlanmak istenmiştir. Uygulanan yüksek kur politikası, 1980-1987 yılları arasında cari işlemler dengesinin her yıl fazla vermesini sağlamıştır.

1980’li yılların başlarında uygulanan sıkı para ve maliye politikaları yoluyla toplam talebi kısarak enflasyonda düşme sağlansa da, 1984 yılından sonra bu politikanın terk edilmesiyle, yüksek oranlı ekonomik büyümeye rağmen enflasyondaki yükseliş önlenememiştir. Bu dönemde enflasyonla mücadelede parasal tedbirlere başvurulması kısa vadeli çözümler olması nedeniyle muhalefetin eleştirilerine neden olmuştur.

1970 tarihli, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu’nun mülga 50.Maddesinde yer alan ve Merkez Bankasının Hazine’ye cari yıl bütçe ödeneklerinin %15’ine kadar kısa vadeli avans kullandırabileceğine ilişkin hüküm, 1980-2001 döneminde yürürlükte idi.1986 yılına kadar Merkez Bankası kredilerinin, kamu kesimine kullandırılan kısmı azalıp, özel kesime kullandırılan ihracat ve yatırım kredilerinin payının artması, ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Ancak 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren, Merkez bankasının kamu kesimine kullandırdığı krediler, artış eğilimi göstermiş ve bu durum özellikle 1987 yılından sonra büyüme oranının düşmesine ve aynı zamanda enflasyon oranının yükselmesine neden olmuştur. Kamu kesimine kullandırılan kredilerde artış görülmesinin en önemli sebebi, 1211 sayılı yasada Hazine’nin Merkez Bankasından kullandığı avansın ne zaman ve ne şekilde kapatılacağına ilişkin bir hüküm bulunmamasıydı. Bu durum kısa vadeli avans deyiminin kağıt üzerinde kalmasına ve Merkez Bankasının kredi penceresinin sonuna kadar açılarak, bütçe açığını kapatan uzun vadeli bir yükümlülük halini almasına sebep olmuştur.

Sonuç olarak 1980’li yılların ilk yarısında uygulanan para politikaları, finansal piyasalarda libelleşmeyi sağlayarak, kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasına ve böylece ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Ancak özellikle 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren Merkez Bankasının siyasi baskılar nedeniyle, Hazine marifetiyle KİT’lere kullandırdığı kredileri artırması, ekonomik göstergelerde bozulmalara neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan en büyük ekonomik krizlerden biri olan 1994 krizinin yaşanmasında etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akat, Asaf Savaş, 24 Ocak İstikrar Programı, *Sabah Gazetesi*, 26 Ocak 1995. <http://akat.bilgi.edu.tr/pdf/00-1995-2.pdf> [Erişim Tarihi:16.02.2012]
- Akçay, M. Aslan, *Para Politikası Araçları Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar*, DPT, Yayın No:2483, Ankara, 1997.
- Baydur, C. Mehmet ve Süslü, Bora, ‘‘Sargent ve Wallace Açısından Para Politikasına Bakış: Sıkı Para Politikası Enflasyonu Engellemez: TCMB’nin Para Politikasının 1989-2002 Yılları İçin Değerlendirilmesi’’, *GÜ. İİBF Dergisi*, (2003), s.67-80
- Bilgili, Yüksel, *Karşılaştırmalı İktisat Okulları Ders Notları*, İkinci Sayfa Yayınevi, 6.Baskı, Ankara, 2011.
- Binay, Şükrü ve Kunter, Kürşat, *Türkiye’de Mali Liberalleşme Çabalarında Merkez Bankasının Rolü: 1980-1997*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1998, Tartışma Tebliği No. 9803.
- Bocutoğlu, Ersan, *Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar*, Murathan Yayınevi, 4.Baskı, Trabzon, 2011.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, Y.Y:1, 15.01.1982
- Erkam, Serkan *Maliye Politikalarının Etkinliği: Teori ve Bir Uygulama*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2010.
- Karabulut, Kerem, ‘‘Özal Dönemi Türkiye’nin Ekonomi Politikası’’, İnönü Üniversitesi Özal Kongresi, <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/57.pdf>, 2010, s.983 [Erişim Tarihi:17.02.2012]
- Kesbiç, C. Yenal, Baldemir, Ercan ve Bakımlı, Esat, ‘‘Bütçe Açıkları İle Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Bir Model Denemesi’’, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, 2005, s.83.
- Kesriyeli, Mehtap, *1980’li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Tartışma Tebliği No:97/4, 1997 s.4 Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, <http://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23.09.2011).
- Önder, Timur, *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Ankara, 2005.
- Özaktaş, F. Davarçioğlu, ‘‘Türkiye Ekonomisinde Enflasyonist Süreçte Baskın Otorite Tespitine Uygulamalı Çalışma’’, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, sayı:65, cilt:18, 2007, s.59-70.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:14, Dönem:5, Toplantı:3, 16.02.1980.
- TBMM Dergisi, Cilt:14, Dönem:5, Toplantı:3, 22.02.1980.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:2, Yasama Yılı:1, Yasama Yılı: 2, 14.01.1982.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:33,Dönem: 17, Yasama Yılı:4, 08.12.1986.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:9, Dönem: 17, Yasama Yılı:2, 08.12.1984.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:33,Dönem: 17, Yasama Yılı:4, 08.12.1986.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:22, Dönem: 17, Yasama Yılı:3, 10.12.1985.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:36, Dönem: 18, Yasama Yılı:1, 04.04.1988.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:5, Dönem: 19, Yasama Yılı:1, 10.03.1992.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:19, Dönem: 18, Yasama Yılı:2, 09.12.1988.

Türk, İsmail, *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi, 18. Baskı, Ankara, 2005.